

ФОРМИ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН У ШВЕЦІЇ

(НА ПРИКЛАДІ ОФІЦІЙНОГО ЧИ ЦИВІЛЬНОГО ШЛЮБІВ)

Анастасія Боренкова

Тамара Марценюк

У Швеції, цінностями якої є демократія, толерантність та рівність, громадянки і громадяни мають можливість офіційно перебувати у різних формах сімейних відносин: офіційний (zareestrovaniy) шлюб, два типи цивільного шлюбу (spivzittia) – у тому ж самому та у різних домогосподарствах, одностатевий офіційний і цивільний шлюби. Швеція – приклад країни, де існує врегульоване розмаїття форм сімейного життя. У цій статті ми розглянемо детальніше чинники вибору шведами і шведками офіційного і цивільного шлюбів – основних форм сімейних відносин у цій країні.

Як для законного шлюбу, так і для співжиття існує багато інших термінів, тому в різних джерелах їх можуть називати по-різному. Наприклад співжиття (або цивільний шлюб) також називають «фактичним шлюбом» («de facto marriage»), «неформальним

шлюбом», «вільним шлюбом», а законний шлюб – «zareestrovanim». У Швеції співжиття розділяється на два типи: «särbo» та «sambo», де «särbo» – це сімейна пара, яка офіційно не zareestrovuala свої відносини та проживає у різних домогосподарствах, «sambo» – сімейна пара, яка не zareestrovuala свої відносини та проживає в одному домогосподарстві. «Särbo» як форма сімейних відносин поширена серед шведських пар, у яких вже є діти від попереднього офіційного чи цивільного шлюбу, і вони не хочуть переїжджати до нового партнера чи партнерки із дітьми.

Швеція є лідеркою серед європейських країн за кількістю громадян, які проживають у цивільному шлюбі (співжитті). Також, на відміну від більшості країн світу, там поширені та дозволені одностатеві шлюби, як офіційний, так і цивільний. З 2009 року лютеранська церква визнає одностатевий церковний шлюб, що є вищою формою толерантного ставлення до ЛГБТ-спільноти. Сучасний Сімейний закон Швеції не має обмежень щодо одностатевих шлюбів, вважається, що всі громадяни й громадянки незалежно від статі повинні мати легітимну можливість на спільне проживання. Окрім того, Сімейний закон Швеції регулює майже однаковою мірою відносини як в офіційному шлюбі, так і у співжитті (цивільному шлюбі). Тобто, не лише пари, які проживають у офіційному шлюбі, захищені законодавством у разі розлучення і розділення майна, спадкування тощо.

ФОРМИ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН У ШВЕЦІЇ

Значення основних двох форм сімейних відносин – цивільного шлюбу та zareestrovovanogo шлюбу – для шведських пар постійно змінюється, крім того наразі практично стерлися межі між ними. В огляді моделей сімейного життя і тенденцій в Європі зазначено, що «у таких країнах, як Швеція, співжиття більше не буде відрізнятися від шлюбу»¹. Але це не означає, що в Швеції зникне zareestrovovaniy шлюб як інститут. Тут йдеться радше про те, що шлюб перестав бути необхідною умовою для народження дитини, як це

було традиційно, адже дитину можна народжувати й виховувати без офіційно закріплених стосунків.

Обирати цивільний шлюб як альтернативну форму сімейних відносин у Швеції почали ще з 1960 року. Це був видимий зсув у нормативній поведінці стосовно формування та сприйняття родини. Пізніше ця тенденція поширилася у Данії, трохи пізніше – у Норвегії². Наразі цивільний шлюб розглядається як альтернативний варіант або як «пробне життя» із партнером або партнеркою перед офіційною реєстрацією відносин.

Завдяки загальному визнанню цивільного шлюбу, менше ніж 5 % шведських сімей спершу офіційно одру-

жуються. Відповідно до офіційної статистики, кількість людей, які ніколи не були офіційно одруженими, повільно зростає³. У 1976 році у Швеції близько 7 % усіх 50-річних жінок і 13 % усіх 50-річних чоловіків ніколи не були одружені. У 2001 році цей показник сягав уже 17 % та 25 % відповідно⁴.

Тенденція до зменшення кількості одружень двічі переривалася в період з 1940 року по теперішній час. Перший період збільшення шлюбів зафіксовано на початку 1960-х років, коли зростання шведської економіки сягало максимуму, люди мали необмежений оптимізм щодо майбутнього. Удруге це сталося в період між 1988 і 1989 роками: вражаюче збільшення з 44000 до 109000 шлюбів – це стрибок майже на 250 % – відбулося протягом одного року⁵. Стрибок відбувся завдяки діям парламенту Швеції, який відмінив пенсії вдовам, стар-

шим за 30 років. Але існувала умова: якщо чоловік помер після 1 січня 1990 року, його дружина – вдова мала право на отримання пенсії, що було для жінок унікальним стимулом одружуватися. Цей приклад – свідчення того, що держава може регулювати та стимулювати населення обирати ту чи іншу форму сімейних відносин.

У 1990-х роках у Швеції серед перших народжених у родині дітей 84 % були народжені у співжитті (цивільному шлюбі). Хоча в більшості країн світу (крім Австрії, Франції, скандинавських країн та Нової Зеландії) цивільні шлюби типово є бездітними. У Швеції середній вік народження першої дитини є меншим за середній вік укладання першого офіційного шлюбу⁶. А це засвідчує у Швеції тенденцію до народження дітей у цивільному шлюбі. У ХХІ столітті середній вік укладання громадянами Швеції офіційного шлюбу поступово збільшується: якщо для жінок він у 2001 році становив 30,6 років, то у 2008 вже 32,5 років, для чоловіків у 2001 році – 33,2 років, а у 2008 році – 35 років.

ПЕРВИННИЙ АНАЛІЗ ДАНИХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЦІАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ 2008 РОКУ

Емпіричний матеріал статті – це первинний аналіз статистичних даних Європейського соціального дослідження 2008 року (The European Social Survey)⁷. Дослідження здійснювалось у 25-ти країнах Європейського союзу та 5-ти європейських країнах, що не входять до складу ЄС.

Генеральною сукупністю обрано все населення 30-ти досліджуваних країн віком від 15 років, яке проживає у приватних домогосподарствах, незалежно від національності, громадянства та мови респонденток і респондентів. Інструментом дослідження послужила анкета, що налічує 569 запитань⁸. У Швеції опитано 1006 респонденток і респондентів, частка тих, хто відповів на питання анкети, становить 62 %. Проаналізовано наявність зв'язку у 2008 році між вибором форми сімейних відносин мешканцями Швеції та іншими факторами (вік, стать, рівень доходів, освіта, релігійність, політичні погляди тощо).

Насамперед проаналізуємо матримоніальний статус респондентів і респонденток у міжкультурному аспекті. Так, серед усіх досліджених європейських країн найбільший відсоток офіційно одружених є громадянами і громадянками Ізраїлю, Німеччини, Іспанії, Болгарії та Португалії, найнижчий відсоток – громадянки і громадяни Швеції. Серед тих, хто ніколи не був офіційно одружений та не жили у цивільному шлюбі, найбільша кількість – це іспанки та іспанці, а також фінки й фіни. Більш схильні до розлучень громадянки і громадяни Російської Федерації, Великобританії, Ізраїлю, Німеччини та Швейцарії (див. табл. 1).

Таблиця 1. Офіційний сімейний статус, 2008 р. (%)

Країна	Офіційно одружені	Розлучені	Вдівець або вдова
Бельгія	56,1	8,6	7,9
Болгарія	61,9	5,7	15,2
Великобританія	49,1	12,6	10,7
Данія	59,0	7,8	7,1
Ізраїль	62,0	10,7	7,3
Іспанія	57,8	3,8	8,7

Продовження таблиці 1.

Кіпр	63,6	5,2	6,2
Нідерланди	50,8	11,3	10,6
Німеччина	57,3	8,8	7,4
Норвегія	49,9	9,2	5,3
Польща	57,0	4,4	9,4
Португалія	55,8	6,6	15,9
Російська Федерація	47,5	11,6	20,5
Словакія	55,1	8,4	16,2
Словенія	57,7	4,5	10,8
Угорщина	50,8	10,9	12,0
Фінляндія	49,2	11,1	7,2
Франція	48,5	9,4	10,1
Швейцарія	48,6	12,7	9,6
Швеція	45,6	10,8	5,8

Таблиця 2. Рівень релігійності та сімейний статус, Швеція, 2008 р. (%)

Шкала	Офіційний шлюб	Цивільний шлюб	Розлучений або розлучена	Вдівець або вдова
Не у всьому релігійні	17,5	28,3	20,1	14,4
Дуже релігійні	3,4	0,8	2,6	9,6

У наступній таблиці відображено передбачуваний зв'язок між рівнем релігійності та вибором форми сімейних відносин мешканцями Швеції. У 2008 році також (як це було у 1990-х роках) прослідковується прямий зв'язок між рівнем релігійності та сімейним статусом (див. табл. 2). Зокрема, люди у цивільному шлюбі менш релігійні, ніж в офіційному. Очевидно, що саме серед вдівців або вдів (людей переважно старшого віку) найбільша кількість дуже релігійних.

Існує, як свідчить аналіз, і вікова залежність вибору форми сімейних відносин. У 2008 році в цивільному шлюбі проживає більша частка шведок і шведів від 15 до 35 років, а офіційний шлюб обирали представниці і представники зрілої вікової категорії – 36-70 років. Дану тенденцію можна пояснити тим, що цивільний шлюб – це більш нова тенденція вибору форми сімейного життя у Швеції, і тому її обирає молодше покоління (див. табл. 3). Також у 2008 році більшість розлучених шведок і шведів належали до категорії від 46 до 60 років, що доцільно пояснити так званою «кризою середнього віку».

Таблиця 3. Вік і сімейний статус респонденток і респондентів, Швеція, 2008 р. (%)

Вік	Офіційний шлюб	Цивільний шлюб	Розлучені	Вдівець або вдова
15 – 25 років	1,1	15,7	0	0
26 – 35 років	13,4	30,6	3,6	0
36 – 50 років	33,2	34,3	34,5	7,4
51 – 70 років	50,3	19,1	57,0	81,5
71+ років	2,0	0,3	4,8	11,1

Не прослідковується відмінність у виборі форми сімейних відносин та типом зайнятості, а також рівнем освіченості респонденток і респондентів. Натомість існує зв'язок між рівнем соціальної активності громадян і громадянок Швеції та вибором форми сімейних відносин (див. табл. 4).

Таблиця 4. Частота неформальних зустрічей з друзями, родичами, колегами, 2008 р. (%)

	Офіційний шлюб	Цивільний шлюб	Розлучені	Вдівець або вдова
Ніколи	0,1	0	0,5	1,0
Рідше, ніж раз на місяць	2,2	2,2	1,0	5,8
Раз на місяць	7,0	4,7	4,1	8,7
Декілька разів на місяць	24,3	20,6	19,6	19,2
Раз на тиждень	22,6	17,5	20,1	15,4
Декілька разів на тиждень	31,3	34,7	34,5	35,6
Кожен день	12,4	20,3	20,1	14,4

Ті шведки й шведи, які обрали цивільний шлюб, частіше зустрічаються зі своїми близьким та колегами й колежанками, ніж офіційно одружені. Очевидно, це можна пояснити тим, що у цивільному шлюбі проживає більший відсоток шведок і шведів від 15 до 36 років. А до цієї вікової категорії належать студентство й учнівство: вони ще не працюють, а тому мають більше часу на спілкування з іншими людьми, своїми однолітками. По-друге, можливо, цивільний шлюб передбачає більш вільні неофіційні взаємини, ніж традиційний офіційний шлюб.

Як свідчать результати Європейського соціального дослідження 2008 року, майже 40 % офіційно одружених громадян і громадян Швеції відповіли, що дотримуватись традицій і звичаїв дуже важливо для них, і це понад 10 % більше за тих, хто проживає у цивільному шлюбі (див. табл. 5).

Таблиця 5. Важливість наслідування традицій і звичаїв, Швеція, 2008 р. (%)

	Офіційний шлюб	Цивільний шлюб	Розлучені	Вдівець або вдова
Дуже важливо для мене	10,4	10,3	15,4	23,3
Важливо для мене	28,4	17,5	21,3	25,6
Як важливо, так і ні	26,1	27,2	23,1	20,0
Трохи важливо для мене	18,2	24,5	19,5	18,9
Не важливо для мене	11,7	13,6	14,2	8,9
Зовсім не важливо для мене	5,2	7,0	6,5	3,3

Для громадян і громадян Швеції, які обрали цивільний шлюб, свобода та можливість приймати власні рішення не набагато, але важливіші, ніж для офіційно одружених шведів і шведок. Окрім того, респондентки й респонденти, які перебувають у традиційному (зареєстрованому) шлюбі, розділяють більш традиційні уявлення про гендерні сімейні ролі. «Жінка має залишити роботу заради сім'ї» – із цим твердженням погодилися більш ніж у два рази більше тих, хто офіційно одружені, порівняно з тими, хто проживає у цивільному шлюбі (див. табл. 6).

Таблиця 6. «Жінки мають залишити оплачувану роботу заради сім'ї», Швеція, 2008 р. (%)

	Офіційний шлюб	Цивільний шлюб	Розлучені	Вдівець або вдова
Повністю погоджуюсь	2,1	0,6	2,6	1,0
Погоджуюсь	14,1	6,7	12,5	31,4
І погоджуюсь, і не погоджуюсь	18,3	17,0	18,2	20,6
Не погоджуюсь	44,8	51,0	43,2	34,3
Повністю не погоджуюсь	20,7	24,8	23,4	12,7

Отже, відбувається поступова трансформація від традиційних форм організації сімейних відносин до альтернативних, зокрема до так званого цивільного шлюбу (або співжиття). У цьому випадку важливою є державна політика, що регулює сімейні відносини. На прикладі Швеції зрозуміло, що коли держава легітимізує не лише офіційний (зареєстрований) шлюб, громадянки й громадяни не мають аж надто потреби вступати у шлюб.

Згідно з даними Європейського соціального дослідження, чинники, що впливали 2008 року на вибір шведами і шведками офіційного шлюбу, є такими: високий рівень релігійності, вірність традиціям та звичаям, належність до вікової категорії від 36 до 70 років, традиційне (патріархатне) уявлення про сімейні ролі. Відповідно, на вибір громадянами і громадянками Швеції цивільного шлюбу як форми сімейних відносин впливали такі чинники: молодший вік (від 15

до 35 років), важливість незалежності та відчуття свободи, важливість постійного спілкування та проведення дозвілля з друзями (родичами, колегами) та низький рівень релігійності.

1. Billari F. Choices, opportunities and constraints on partnerships, childbearing and parenting: the patterns // Background paper to the European Population Forum, Geneva, 12-14 January. – 2004. – P. 3.
2. Bernhardt E. Cohabitation and marriage among young adults in Sweden: attitudes, expectations and plans. Nordic demography: trends and differentials. Scandinavian Population Studies. – Oslo: Unipub, 2003. – P. 158.
3. Bernhardt, ibid. – p. 161.
4. Duvander A.-Z. E. The Transition from Cohabitation to Marriage. A Longitudinal Study of the Propensity to Marry in Sweden in the Early 1990s // Journal of Family Issues. – 1999. – P. 202.
5. Tomasson R.F. Modern Sweden: The Declining Importance of Marriage // Scandinavian Review. – 1998. – P. 83-89.
6. Bernhardt E. Cohabitation or marriage? Preferred living arrangements in Sweden // Austrian Institute for Family Studies publication. – 2004. – № 4. – P. 6.
7. European Social Survey / ESS Round 4 – 2008. – <http://ess.nsd.uib.no/ess/round4/>
8. Анкета складається з таких шести блоків запитань: використання медіа, соціальна довіра: соціально-політичні орієнтації; добробут, погляди стосовно оподаткування, сервісної підтримки населення; національні, етнічні та релігійні орієнтації, погляди стосовно дискримінації на основі національної, етнічної та релігійної приналежності; віковий статус, стереотипи та дискримінація за віком; демографічні та соціально-економічні дані.